

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

THE LINGUISTIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE LEXICAL-NATIONALISTIC COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF ELEMENTARY SCHOOL

У статті розглянуто лінгвістичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Проаналізовано думки науковців щодо необхідності та актуальності формування лексико-народознавчої, мовленнєвої, лексико-семантичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у вищих закладах освіти. Розкрито зміст понять «компетенція», «компетентність», «лексика», «лексико-народознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи».

Педагогічною теорією і практикою зумовлено необхідність і доцільність інтерпретувати модель фахівця як особистості, яка володіє визначеним набором компетенцій, здатна успішно адаптуватися до умов життєдіяльності, що постійно змінюються, конкурувати на ринку праці. Питання компетентнісного підходу в сучасній освіті сьогодні набуває все більшої актуальності, тому що вузловим завданням реалізації означеного напряму є формування компетентності.

Головним завданням вчителя-словесника є не лише прищепити інтерес до вивчення рідної мови як способу спілкування, а й продемонструвати всю велич і красу рідного слова. Вивчення рідної мови варто починати з «повернення генетичної пам'яті народу», тому що через засвоєння рідної мови «дитина пізнає світ, формується як особистість, як громадянин України». Втілення означених завдань сприяє реалізації народознавчого компонента. Саме це відкриває пізнання самого себе як представника української нації, свого народу, його історії, культури.

З огляду на це потребує вдосконалення фахова підготовка вчителя початкової школи, що за оптимального співвідношення філологічних, психолого-педагогічних дисциплін має сприяти формуванню лексико-народознавчої компетенції педагога, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, звичаїв, традицій.

Ключові слова: лексика, народознавча лексика, компетентність, майбутні вчителі, початкова школа.

В статье рассмотрены лингвистические основы формирования лексико-народоведческой компетентности будущего учителя начальной школы. Проанализированы мнения ученых о необходимости и актуальности формирования лексико-народоведческой, речевой, лексико-семантической компетентности будущего учителя начальной школы в высших учебных заведениях. Раскрыто содержание понятий «компетенция», «компетентность», «лексика», «лексико-народоведческая компетентность будущего учителя начальной школы». Педагогической теорией и практикой обусловлены необходимость и целесообразность интерпретировать модель специалиста как личности, обладающей

определенным набором компетенций, которая способна успешно адаптироваться к условиям жизнедеятельности, постоянно меняться, конкурировать на рынке труда. Вопрос компетентностного подхода в современном образовании сегодня приобретает все большую актуальность, потому что узловой задачей реализации указанного направления является формирование компетентности.

Главной задачей учителя-словесника является не только привить интерес к изучению родного языка как способа общения, но и продемонстрировать все величие и красоту родного слова. Изучение родного языка следует начинать с «возвращения генетической памяти народа», потому что через усвоение родного языка «ребенок познает мир, формируется как личность, как гражданин Украины». Воплощение указанных задач способствует реализации народоведческого компонента. Именно это открывает познание самого себя как представителя украинской нации, своего народа, его истории, культуры.

Учитывая это, нуждается в совершенствовании профессиональная подготовка учителя начальной школы, которая при оптимальном соотношении филологических, психолого-педагогических дисциплин должна способствовать формированию лексико-народоведческой компетенции педагога, который осознает свою принадлежность к украинскому народу, обычаям, традициям.

Ключевые слова: лексика, народоведческая лексика, компетентность, будущее учителя, начальная школа.

The article deals with the linguistic principles of the formation of the lexical-nationalistic competence of the future teacher of elementary school. The opinions of scholars on the necessity and relevance of the formation of the lexical-ethnographic, speech, lexico-semantic competence of the future teacher of elementary school in higher educational institutions are analyzed. The content of the concepts "competence", "competence", "vocabulary", "lexical-ethnographic competence of the future teacher of elementary school is revealed".

The pedagogical theory and practice is conditioned by the necessity and expediency of interpreting the model of a specialist as a person who has a certain set of competences and is able to successfully adapt to constantly changing conditions of life, to compete in the labor market. The question of competence approach in modern education is becoming more and more relevant nowadays, because the core task of realizing this direction is the formation of competence.

The main task of the teacher-translator is not only to incite interest in learning the native language as a way of communication, but also to demonstrate the greatness and beauty of the native word. The study of the native language should start with "the return of the genetic memory of

УДК 372.461:371.13

Струк А.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника»

the people”, because through the assimilation of the native language “the child learns the world, formed as a personality, as a citizen of Ukraine”. The implementation of the specified tasks contributes to the realization of the ethnographic component. It is this that opens the knowledge of himself as a representative of the Ukrainian nation, its people, its history, culture. Given this, the professional training of the ele-

mentary school teacher needs to be improved, which, with the optimal ratio of philological, psychological and pedagogical disciplines, should contribute to the formation of the lexical-ethnographic competence of a teacher who is aware of his belonging to the Ukrainian people, customs and traditions.

Key words: *vocabulary, language proficiency, competence, future teachers, elementary school.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування інтелектуальної культури нації, відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, вихід вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень – першочергове завдання реформування сучасної освіти в Україні.

Однією із необхідних передумов формування основ національного характеру і національної самосвідомості майбутніх вчителів початкових класів має бути створення такої системи освіти в Україні, яка буде ґрунтуватися на народному виховному досвіді в організаційному поєднанні з найновішими науковими досягненнями у навчально-виховній галузі та доцільним і зваженим використанням світової педагогічної думки.

Від того, як педагоги зможуть вплинути на розвиток почуттів дитини, розкрити дітям світ навколишнього життя, розвинути їхню фантазію, залежить виховання майбутніх громадян. Важливими компонентами в системі педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів є народні звичаї, традиції, обряди. Якщо майбутні вчителі початкових класів оволодівають ними не повною мірою, тоді буде багато втрачено в національному і загальнолюдському розвитку підростаючого покоління, а національна система виховання буде поступово гальмуватися і занепадати.

Народознавча підготовка вчителя початкових класів передбачає формування в нього народознавчої компетентності: уміння використовувати особливості мовленнєвої поведінки у відповідних ситуаціях спілкування, забезпечувати формування культури спілкування, ознайомлення з нормами етикету, сформованість знань та умінь щодо правил ввічливості, вміння визначати акцент та діалектні особливості мовлення, уміння складати й презентувати усні відгуки про побачене, почуте, пережите тощо.

Таким чином, найважливіші шляхи і засоби реалізації змісту національного виховання, що ґрунтується на народній педагогіці, включають знання рідної мови і родоvodu, вивчення рідної історії, національної символіки, народних прикмет та вірувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна педагогіка вже має певні напрацювання в напрямі лексико-народознавчого компетентнісного підходу. Ця проблема висвітлюється в дослідженнях таких науковців, як А. Богуш, О. Поліщук, Л. О. Макаренко, М. Генік, Л. Маєвська, Н. Охріменко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вимоги сучасного суспільства, що висуваються до навчально-виховного процесу вищої школи, передбачають підготовку висококваліфікованих професіоналів у галузі вітчизняної лінгводидактики. Така соціомовна ситуація в країні потребує мовних особистостей, що характеризуються науковим стилем мовомислення, досконало володіють рідною мовою, проєктують пошуки нових підходів до навчання та виховання учнів початкової школи на народознавчій основі.

Мета статті полягає у виявленні перспективних напрямів удосконалення лексико-народознавчої підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження, присвячені формуванню лексико-народознавчої компетентності майбутнього вчителя, представлені у працях таких науковців, як А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, Р. Дружененко, В. Загороднова, Л. Кожуховська, Т. Левченко, Л. Лук'яник, Г. Максимчук та інших. Незважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, проблема лексико-народознавчої підготовки майбутніх вчителів залишається відкритою. Учені доводять, що з допомогою лексики народознавчого змісту людина прилучається до історії свого народу, його духовності, пізнає генетичний код своєї нації.

На думку вчених, майбутній вчитель початкової школи одержує розрізнені, безсистемні знання з окремих фахових предметів, не використовуючи у власному мовленні народознавчу лексику. У такій ситуації виникає потреба впроваджувати у педагогічний процес навчальних закладів різноманітні народознавчі засади навчання.

З огляду на це ми дійшли висновку, що потрібно поетапно проаналізувати лінгвістичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

У психолого-педагогічній літературі наявні різноманітні трактування поняття «компетенція» та «компетентність». Насамперед звернімося до словникових джерел. Зауважимо, що більшість словників обмежуються дефініцією слова «компетентність» і «компетентний», а саме: «Компетентний – це той, хто має достатні знання у якій-небудь галузі, з чимось добре знайомий, кваліфікований; той, що володіє компетенцією [7].

У тлумачному словнику є таке трактування понять «компетенція» та «компетентність»:

Компетенція – добра обізнаність з якимось конкретним колом питань.

Компетентний – обізнаний, який має достатні знання, повноваження [8].

На думку А. Богуш, компетенція є якісним продуктом сукупності знань, досвіду, умінь та здібностей, що сприяють ефективному вирішенню питання у певній діяльній сфері [1, с. 102]. Вчена наголошує, що компетентність охоплює три аспекти: знання, вміння та навички.

На думку Міжнародного департаменту стандартів, для освітньої галузі компетентність означає вміння якісно виконувати якусь роботу. Водночас уособлюючи знання, уміння та навички з якоїсь галузі, досягаючи високих показників у певному виді діяльності.

Аналіз сутності поняття компетентності простежується у дослідженнях О. Савченко, яка вважає, що компетентність залежить від бажання та уміння навчатися [10].

Нам імпонує визначення компетентності І. Зимньою, яка розуміє її як інтелектуальну й особистісно зумовлену соціальну-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенції [4].

Можна дійти висновку, що компетенція – це обов'язкова норма, вимога до підготовки майбутнього вчителя, а компетентність – це набута компетенція, це результат надбання знань майбутнього вчителя початкової школи.

Опанування українською мовою як найважливішим засобом національного виховання забезпечує не тільки комфортне існування молоді людини в суспільстві, але й дозволяє виробити систему національно зумовлених уявлень, пізнавати національний характер, визначити мотивний тип особистості.

У «Концепції навчання державної мови в школах України» народознавчий компонент розглядається як один зі складників змісту навчання рідної мови, який повинен бути інтегрованим за своїм змістом і містити найважливіші відомості з народознавства, пов'язані з історією, культурою, звичаями, побутом українського народу [5]. Означене викликає необхідність виокремити шар народознавчої лексики, яким повинен володіти освічений фахівець певної педагогічної галузі.

Дослідження народознавчої лексики було започатковано на початку 80-х рр. ХХ століття такими вченими, як В. Русанівський, О. Паламарчук, М. Пилинський, Г. Сиротіна, Н. Ніколаєва, В. Говердовський, Т. Левченко та іншими. Учені доводять, що з допомогою народознавчої лексики людина залучається до історії свого народу, до його духовності, пізнає генетичний код своєї нації.

У педагогічній літературі є багато визначень поняття «народознавство».

В Енциклопедії українознавства подано таке визначення: «Народознавство – система знань

про конкретний народ, особливості його побуту і трудової діяльності, національний характер, психологію, світогляд, історико-культурний досвід, а також про родовід, спосіб життя і виховання в сім'ях, про рідний край і все, пов'язане з ним» [2, с. 276].

Народознавча лексика пов'язана з творами усної народної творчості, національними традиціями, обрядами, звичаями, символами. За даними вчених, означена лексика має спільну ознаку, що й об'єднує їх в окрему групу лексем, які мають виражену специфічну етнічну семантику (Т. Левченко), що певним чином впливає на формування етнічної самосвідомості, національного світогляду, національного менталітету, високої духовності, пов'язаної з історичними коренями свого народу [6, с. 6].

Під лексико-народознавчою компетентністю майбутнього вчителя початкової школи Н. Ємельянова розуміє сукупність лінгвістичних, лінгводидактичних та народознавчих знань, умінь і навичок, що визначають професійну спрямованість педагогічної діяльності. До структури такої діяльності вчена відносить лексичний і народознавчий чинники [2, с. 18–19].

Лексична компетенція вчителя – це передусім багатство активного й пасивного словника, а також наявність лексики професійної спрямованості та адекватне її використання, наявність, влучність і точність уживання образних виразів експресивно-забарвленої лексики, приказок і прислів'їв.

На наш погляд, народознавча компетентність – це, так зване озброєння педагога знаннями про народні свята, звичаї, обряди, обереги, символи та їх використання як у навчально-мовленнєвій діяльності, так і в повсякденному спілкуванні з дітьми.

Л. Путляєва, аналізуючи підготовку професіоналів на сучасному етапі, виокремлює такі її рівні: функціональний, практично-дійовий та рівень занурення майбутніх фахівців у цілеспрямовану педагогічну діяльність під час педагогічної практики. Кінцевим результатом реалізації функційного рівня, на думку автора, є формування відповідної професійної компетенції, яка вказує на відповідний рівень готовності фахівця. Звідси кінцевим результатом професійної підготовки майбутніх вчителів є лексичний і народознавчий фактори лінгводидактичної готовності студентів до роботи з дітьми в початковій школі. Практично-дієвий рівень спрямований, за словами Л. Путляєвої, на формування професійно-педагогічних умінь і навичок (практична лінія професійно-мовленнєвої підготовки, тобто прогностичний фактор лексико-народознавчої готовності студентів). І нарешті, третій рівень – це занурення студентів, майбутніх фахівців у цілеспрямовану педагогічну діяльність під час педагогічної практики. Це «сформовані вміння у майбутнього фахівця формувати і вирішувати самостійно професійні завдання» [9].

Отже, ми доходимо висновку, що оновлення змісту вищої педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу має здійснюватися в контексті тих актуальних тенденцій, які ґрунтуються на необхідності найповнішого взаємозв'язку потреб шкільної і професійної освіти.

Кінцевим результатом такої підготовки, на нашу думку, може виступати сформованість лексико-народознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Висновки. Отже, народознавча лексика має важливе змістове, емоційне та естетичне навантаження, оскільки у ній зберігаються загальнолюдські і національні цінності, генетичний код етносу. Відтак, відродження рідної мови шляхом використання у процесі навчання народознавчої лексики є невіддільним завданням лінгводидактичних наук.

У зв'язку з цим є необхідність упровадження народознавства в систему освіти, вивчення багатства народної педагогіки як скарбниці життєвих мудрощів для розвитку майбутніх вчителів початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. К.: Вища школа, 2002. 407 с.
2. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів / авт.-уклад. В. В. Оліфіренко Т.В. Оліфіренко, Л.В. Оліфіренко. Д.: Сталкер, 1999. 496 с.
3. Ємельянова Н. Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старших дошкільників народознавчої лексики: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. Педагогічний ун-т (м. Одеса) ім. К.Д. Ушинського. О., 2003. 21 с.
4. Зимняя И.Я. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. М., 2004.
5. Концепція мовної освіти 12-річної школи. Дивослово. 2002. № 8. С. 58–62.
6. Левченко Т.М. Збагачення мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання». К., 2001. 18 с.
7. Новий тлумачний словник української мови. В 4-х. Т.2. К.: Аконті, 1999.
8. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. 2-ге вид. виправл. К.: Аконті, 2008. Т. 3. 862.
9. Путляева Л.В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения. М.: Просвещение, 1990. 17 с.
10. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. Гірська школа українських Карпат. 2015. № 12-13. С. 39.